ամենայն ուրախութեամբ ցոյց տալ կանչածող պարոններին իր տացած ընծաները։

—

Ստացանք Թիֆլիսարնակ քահանայ Ջէր-Մինասից 55 բուրլ յոգուտ Վանի սովալուկների։

—

Մայիսի 22-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Հայաբար բաժնում, Պակրովսկի զորանոցի փողոցում մի աղջիկ Մարա անունով իր ծնողներից ծեծված լինելով, գնում է և իրան դցում է Կուր գետի մէջ և ամենս 27-ին խեղճի դիակը գտնում են Ղարաղազուի։

Այս օրերս վախճանվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ մի երիտասարդ Ալէքսանդր Շանչիով. Երբ հանգուցեալին տանում են թաղելու, դիպուածով են նրա մարմնի վրա քրտինք և կարծում են թէ կենդանի է։ Բժիշկները դիակը հետազօտելուց յետոյ, հրամայում են թաղել։

—

Մայիսի 27-ին Թիֆլիսի Աշանեանի այրված քարվանսարայի ուերակների տակ պահած են լինում մի քանի մէակներ, ցանկարծ կիսաւեր թաղերից մէնը փուլ է գալիս և սպանում է հինգ թէ վեց մէակներին և միւսներին վիրաւորում։

—

Գ. Բաուէր, որ ածում է ցիտրի վրա, որ մի չարաթ առաջ կենդրոն պէտք է տար Արծրունու թաղամասում, մասնակցութեամբ Գրիգորովսկի վիրծանոցի և որ յետաձգեց իր կենդրոնը սուզի պատճառով, այժմ խնդրում է յայտնել որ տալու է իր կենդրոնը Արծրունու թաղամասում յունիսի 3-ին, երէկաբթի օրը, նոյն պ. Գրիգորովսկու մասնակցութեամբ։

—

Մենք տեսանելիքներ ասելով որ «Մշակի» № 81 մէջ բացուել գրած նամակը այդ քաղաքից չէր։ Այժմ պարտաւորութիւն ենք համարում յայտնել որ այդ նուիրատուութիւնները բացուել էին և ոչ թէ Շուշուց, ինչպէս մենք սխալմամբ գրեցինք։ Թող ընթերցողները և նուիրատու տիկինները ներեն մեզ այդ փոքրիկ սխալը։ Մենք այնքան չատ ցուցակներ ենք ստանում, որ մի անգամ սխալվելը ներելի է մեզ։ Բայց ոչ մի ցուցակ չէ կորչում և չի կորչի մեր խմբագրական զօրաֆէլից։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԹԻՆԻ Ի ՆՈՒԱՏ ԱՍՈՒՈՑ ՍՈՎԵԼԵՑՈ

(Շար. և վերջ)

«Անդրկովկասեան նախարարութեան անդամ և Իրանական վարչութեան ընդհանուր քարտուղար Պ. Թասվիրը Տըզլիէն հետևեալ նամակը գրած էր Մխիթարին Նախիջևանին.

«Նաև իրաւունք ունին օգնութիւն ստանալ Բրիտանական մարդասիրութենէն. բայց չը գիտեմ—թէ երկար տարիներէ ի վեր եղած է, պատրաստ մը յոգուած թշուառը այնքան բազմաթիւ լինին և այսչափ արժանիք ունենան օգնութեան։ Եթէ կարենայ ներկայ գտնուիլ, հետևեալ հաստատները պիտի կարդայ նամակէ մը զոր Կ. Պոլիս նստող Ա. Արմենիայ վիճակին լաւ տեղեկութիւն ունեցող բարեկամ մ'ուղղած է ինձ։ Այս անձը կրսէ թէ—«Հազարաւոր մարդիկ կը մեռնին։ Մի քանի տեղերէ մեզ գրուած տեղեկութիւնք կը ծանուցանեն թէ մեռելոց վիճակին մէջ գտնուողը մեռածներու գլխով կապրին. ամենայ ի բանից զատ՝ մէնքերն սպանելով կուտեն. հարիւրաւոր մանկունք լրեց ծնողքէն լքուած են, և փողոցներու մէջ կը մեռնին։ Հարկ չէ կայ ըսելու թէ թագը կատարութիւնն ունենալ կենայ ընել։» (Պ. Թասվիրի բարեկամը տիրող սովուն պատճառաց վրա խիստ հաստատ մը կը դրէ, զոր արժան չէ մեանք ընդօրինակել։ Պ. Թասվիրը կը վերջացնէ, ըսելով թէ 20 Անգլ. ոսկւոյ նպաստ մը կը զրկէ ինքը։)

«Այս բարեգործական շարժման վրա հաստատութիւն յայտնող նամակներ ընդունած էին Քանթրբրրի Արքեպիսկոպոսէն, Լորա Իօզպէրրիէն, Լորա Շաֆթսբրրիէն, Պ. ըսէնկի և Պ. Ֆրէր գլխաւոր եկեղեցականներէն և Սըր Հէրրի Բէյլիսնէն։

«Թանձապես Պ. Հէրրիքս բանախօսութիւն մ'ընելով բացատրեց թէ այս հանգանակութիւնը Տիկին Մէրէկիֆորդի նախաձեռնութեամբ եղած էր, որ Արևելքէն եկող ողբալի տեղեկութեանց վրա, իւր սեռիկական բարեկամներն ի նկատ հրաւիրելով, հազար ոսկի հաւաքից և ասպիրոյ օգնութեան զրկեց։ Այսպիսի գումար մը բնականաբար անբաւական էր կարօտութեան մէջ գտնուող հազարաւորաց նպաստելու համար, և հետևաբար Բորտ բաղաքապետին օժանդակութիւնը խնդրուած էր։ Ն. Վանմանիէն ոչ միայն այս Մխիթարը զուարթած էր նոյն նպաստով, այլ հրաւէր մ'ուղղած էր Լոնտրայի սեղանաւորաց և փաստաբանաց, ինչպէս նաև Անգլիոյ բոլոր քաղաքապետաց, և այսպէս մինչև այսօր երեք հազար Մեդր. ոսկի կրցած է հաւաքուիլ։ Սակը մինչև Պարսից ծոցը կը տարածուի, և բազմաթիւ ժողովուրդներ թշուառ են։ Ասոնք աշխարհի ամենասորերն բնակիչները չեն, այլ հին և մշակեալ ցեղեր են, որք անցեալը կը լիշեցնեն մեզ, և պատմութեան շարունակութիւնը կը պահպանեն մեզ համար։ Ահա մեծ կարօտութեան մէջ գտնուող այս ժողովրդոց համար ինք (Պ. Հէրրիքս) հանդիսականաց զեղարուեստեան հրաւէր կը կարդար յանուն ընդհանուր մարդկութեան։

Պ. Ճէյմս Պրայս բանախօսութիւն մ'ընելով առաջարկեց որ, Արմենիոյ, Բրդաստանի և Պարսկաստանի մէջ սիրող սոփոն պատճառաւ՝ հաստատական հանգանակութեամբ նպաստ հաւաքուի սովելոց օգնութեան համար։ Պ. ն. Պրայս բաւ թէ սովը քանի մը հարիւր տարի ընդարձակութիւն ունեցող մեծ երկրի մը վրա կը տարածուէր, և գլխաւոր վնասներին էին Բրդաստանի, Արմենիոյ և Մեսոպոտամ երկրագործական ժողովրդներու Ինկերութեան դրօնական մէկ մասնաւոր ծիւղին համար հանգանակութիւն չը խնդրելը, սովելոյ Խալմերու ու Բրիատեանեանին են հաստատելու, և անոնց գժբաղդութիւնն ներսէ լուսաց եկած են քաղաքական փոխոխութիւններէ։ Այս մասին ամենամեծ տեղեկագրեր առնուած են անգլիական հիւսպատներէն, որոց միջն մէջ Թրոթերը հաղարապետը կը յայտնէ որ եթէ հունձքը գարձեալ անյաջող եղեւ, սովելոյ գաւառաց բնակիչք պիտի ջնջուին։ Բարեհաղորդանց ոչ—գործադրութեան պատճառաւ, այդ տեղերու բնակիչք բնականաբար Մեծին Բրիտանիոյ օգնութեան կը սպասեն, ըստ որում մեր կառավարութիւն անտոց պաշտպանութիւնն ստանձնած էր։ Նպաստ բաշխելու գործը Միսիոնարաց և հիւսպատաց կրնայ վստահիլ։ Այս վերջինները (հիւսպատք) առանց ցեղի ու կրօնի խորութեան նպաստ կրնան բաշխել և իրենց պաշտօնական դրից պատճառաւ՝ թէ իշխանութեանց և թէ ազատաց պատկառանք պիտի ապրին։ Ինք (Պ. Ճէյմս Պրայս) կը վախնայ որ եթէ յաջորդիչ հունձքն ապարդիւն եղեւ, Արմենիոյ, Բրդաստանի, Միջագետաց և Պարսկաստանի այս սովելոյ գաւառաց ժողովրդք բնաջինջ պիտի լինին։—զարհուրելի ազէտ մը, որոյ առաջն առնելու համար անհրաժեշտ է որ անմիջապէս մեծ քանակութեամբ սերմցու ցորեն դրկուի այդ կողմերը։

«Պրնպի Հաղարապետը, Պ. Ճէյմս Պրայսի առաջարկած որոշման դէմ ասալով ըսաւ թէ մեսրոս չատ բաներ լսուած էր քոյր կղզոյն այն է Իրանական մէջ կեցած թշուառութեան վրա, և զոհութեան արժանի էր որ ապրող միջոցներ ձեռք առնելով օգնութիւն զրկուած էր Իրանական ժողովրդեան, լայց Իրանական մէջ տեսուած թշուառութիւն ոչինչ էր բաղդատմամբ այն սարսափելի սովուն, որում այժմ ենթակայ են Բրդաստանի և Փոքր-Ասիոյ ուր կը կարդար յանուն ընդհանուր մարդկութեան։

Պ. Ճէյմս Պրայս բանախօսութիւն մ'ընելով առաջարկեց որ, Արմենիոյ, Բրդաստանի և Պարսկաստանի մէջ սիրող սոփոն պատճառաւ՝ հաստատական հանգանակութեամբ նպաստ հաւաքուի սովելոց օգնութեան համար։ Պ. ն. Պրայս բաւ թէ սովը քանի մը հարիւր տարի ընդարձակութիւն ունեցող մեծ երկրի մը վրա կը տարածուէր, և գլխաւոր վնասներին էին Բրդաստանի, Արմենիոյ և Մեսոպոտամ երկրագործական ժողովրդներու Ինկերութեան դրօնական մէկ մասնաւոր ծիւղին համար հանգանակութիւն չը խնդրելը, սովելոյ Խալմերու ու Բրիատեանեանին են հաստատելու, և անոնց գժբաղդութիւնն ներսէ լուսաց եկած են քաղաքական փոխոխութիւններէ։ Այս մասին ամենամեծ տեղեկագրեր առնուած են անգլիական հիւսպատներէն, որոց միջն մէջ Թրոթերը հաղարապետը կը յայտնէ որ եթէ հունձքը գարձեալ անյաջող եղեւ, սովելոյ գաւառաց բնակիչք պիտի ջնջուին։ Բարեհաղորդանց ոչ—գործադրութեան պատճառաւ, այդ տեղերու բնակիչք բնականաբար Մեծին Բրիտանիոյ օգնութեան կը սպասեն, ըստ որում մեր կառավարութիւն անտոց պաշտպանութիւնն ստանձնած էր։ Նպաստ բաշխելու գործը Միսիոնարաց և հիւսպատաց կրնայ վստահիլ։ Այս վերջինները (հիւսպատք) առանց ցեղի ու կրօնի խորութեան նպաստ կրնան բաշխել և իրենց պաշտօնական դրից պատճառաւ՝ թէ իշխանութեանց և թէ ազատաց պատկառանք պիտի ապրին։ Ինք (Պ. Ճէյմս Պրայս) կը վախնայ որ եթէ յաջորդիչ հունձքն ապարդիւն եղեւ, Արմենիոյ, Բրդաստանի, Միջագետաց և Պարսկաստանի այս սովելոյ գաւառաց ժողովրդք բնաջինջ պիտի լինին։—զարհուրելի ազէտ մը, որոյ առաջն առնելու համար անհրաժեշտ է որ անմիջապէս մեծ քանակութեամբ սերմցու ցորեն դրկուի այդ կողմերը։

«Պրնպի Հաղարապետը, Պ. Ճէյմս Պրայսի առաջարկած որոշման դէմ ասալով ըսաւ թէ մեսրոս չատ բաներ լսուած էր քոյր կղզոյն այն է Իրանական մէջ կեցած թշուառութեան վրա, և զոհութեան արժանի էր որ ապրող միջոցներ ձեռք առնելով օգնութիւն զրկուած էր Իրանական ժողովրդեան, լայց Իրանական մէջ տեսուած թշուառութիւն ոչինչ էր բաղդատմամբ այն սարսափելի սոփոն, որում այժմ ենթակայ են Բրդաստանի և Փոքր-Ասիոյ ուր

բաղդ մը յոգում թշուառը այնքան բազմաթիւ լինին և այսչափ արժանիք ունենան օգնութեան։ Եթէ կարենայ ներկայ գտնուիլ, հետևեալ հաստատները պիտի կարդայ նամակէ մը զոր Կ. Պոլիս նստող Ա. Արմենիայ վիճակին լաւ տեղեկութիւն ունեցող բարեկամ մ'ուղղած է ինձ։ Այս անձը կրսէ թէ—«Հազարաւոր մարդիկ կը մեռնին։ Մի քանի տեղերէ մեզ գրուած տեղեկութիւնք կը ծանուցանեն թէ մեռելոց վիճակին մէջ գտնուողը մեռածներու գլխով կապրին. ամենայ ի բանից զատ՝ մէնքերն սպանելով կուտեն. հարիւրաւոր մանկունք լրեց ծնողքէն լքուած են, և փողոցներու մէջ կը մեռնին։ Հարկ չէ կայ ըսելու թէ թագը կատարութիւնն ունենալ կենայ ընել։» (Պ. Թասվիրի բարեկամը տիրող սովուն պատճառաց վրա խիստ հաստատ մը կը դրէ, զոր արժան չէ մեանք ընդօրինակել։ Պ. Թասվիրը կը վերջացնէ, ըսելով թէ 20 Անգլ. ոսկւոյ նպաստ մը կը զրկէ ինքը։)

«Այս բարեգործական շարժման վրա հաստատութիւն յայտնող նամակներ ընդունած էին Քանթրբրրի Արքեպիսկոպոսէն, Լորա Իօզպէրրիէն, Լորա Շաֆթսբրրիէն, Պ. ըսէնկի և Պ. Ֆրէր գլխաւոր եկեղեցականներէն և Սըր Հէրրի Բէյլիսնէն։

«Թանձապես Պ. Հէրրիքս բանախօսութիւն մ'ընելով բացատրեց թէ այս հանգանակութիւնը Տիկին Մէրէկիֆորդի նախաձեռնութեամբ եղած էր, որ Արևելքէն եկող ողբալի տեղեկութեանց վրա, իւր սեռիկական բարեկամներն ի նկատ հրաւիրելով, հազար ոսկի հաւաքից և ասպիրոյ օգնութեան զրկեց։ Այսպիսի գումար մը բնականաբար անբաւական էր կարօտութեան մէջ գտնուող հազարաւորաց նպաստելու համար, և հետևաբար Բորտ բաղաքապետին օժանդակութիւնը խնդրուած էր։ Ն. Վանմանիէն ոչ միայն այս Մխիթարը զուարթած էր նոյն նպաստով, այլ հրաւէր մ'ուղղած էր Լոնտրայի սեղանաւորաց և փաստաբանաց, ինչպէս նաև Անգլիոյ բոլոր քաղաքապետաց, և այսպէս մինչև այսօր երեք հազար Մեդր. ոսկի կրցած է հաւաքուիլ։ Սակը մինչև Պարսից ծոցը կը տարածուի, և բազմաթիւ ժողովրդներ թշուառ են։ Ասոնք աշխարհի ամենասորերն բնակիչները չեն, այլ հին և մշակեալ ցեղեր են, որք անցեալը կը լիշեցնեն մեզ, և պատմութեան շարունակութիւնը կը պահպանեն մեզ համար։ Ահա մեծ կարօտութեան մէջ գտնուող այս ժողովրդոց համար ինք (Պ. Հէրրիքս) հանդիսականաց զեղարուեստեան հրաւէր կը կարդար յանուն ընդհանուր մարդկութեան։

Պ. Ճէյմս Պրայս բանախօսութիւն մ'ընելով առաջարկեց որ, Արմենիոյ, Բրդաստանի և Պարսկաստանի մէջ սիրող սոփոն պատճառաւ՝ հաստատական հանգանակութեամբ նպաստ հաւաքուի սովելոց օգնութեան համար։ Պ. ն. Պրայս բաւ թէ սովը քանի մը հարիւր տարի ընդարձակութիւն ունեցող մեծ երկրի մը վրա կը տարածուէր, և գլխաւոր վնասներին էին Բրդաստանի, Արմենիոյ և Մեսոպոտամ երկրագործական ժողովրդներու Ինկերութեան դրօնական մէկ մասնաւոր ծիւղին համար հանգանակութիւն չը խնդրելը, սովելոյ Խալմերու ու Բրիատեանեանին են հաստատելու, և անոնց գժբաղդութիւնն ներսէ լուսաց եկած են քաղաքական փոխոխութիւններէ։ Այս մասին ամենամեծ տեղեկագրեր առնուած են անգլիական հիւսպատներէն, որոց միջն մէջ Թրոթերը հաղարապետը կը յայտնէ որ եթէ հունձքը գարձեալ անյաջող եղեւ, սովելոյ գաւառաց բնակիչք պիտի ջնջուին։ Բարեհաղորդանց ոչ—գործադրութեան պատճառաւ, այդ տեղերու բնակիչք բնականաբար Մեծին Բրիտանիոյ օգնութեան կը սպասեն, ըստ որում մեր կառավարութիւն անտոց պաշտպանութիւնն ստանձնած էր։ Նպաստ բաշխելու գործը Միսիոնարաց և հիւսպատաց կրնայ վստահիլ։ Այս վերջինները (հիւսպատք) առանց ցեղի ու կրօնի խորութեան նպաստ կրնան բաշխել և իրենց պաշտօնական դրից պատճառաւ՝ թէ իշխանութեանց և թէ ազատաց պատկառանք պիտի ապրին։ Ինք (Պ. Ճէյմս Պրայս) կը վախնայ որ եթէ յաջորդիչ հունձքն ապարդիւն եղեւ, Արմենիոյ, Բրդաստանի, Միջագետաց և Պարսկաստանի այս սովելոյ գաւառաց ժողովրդք բնաջինջ պիտի լինին։—զարհուրելի ազէտ մը, որոյ առաջն առնելու համար անհրաժեշտ է որ անմիջապէս մեծ քանակութեամբ սերմցու ցորեն դրկուի այդ կողմերը։

«Պրնպի Հաղարապետը, Պ. Ճէյմս Պրայսի առաջարկած որոշման դէմ ասալով ըսաւ թէ մեսրոս չատ բաներ լսուած էր քոյր կղզոյն այն է Իրանական մէջ կեցած թշուառութեան վրա, և զոհութեան արժանի էր որ ապրող միջոցներ ձեռք առնելով օգնութիւն զրկուած էր Իրանական ժողովրդեան, լայց Իրանական մէջ տեսուած թշուառութիւն ոչինչ էր բաղդատմամբ այն սարսափելի սոփոն, որում այժմ ենթակայ են Բրդաստանի և Փոքր-Ասիոյ ուր

ցիների բակերում. նա զարդարած էր նաղարագիտ ծառերով և ծաղիկներով. երկար նա կանգնած նայում էր ճեմելիների գեղեցկութեանը, մինչև դիւզացիներից մէկը տեսնելով, որ նա օտարական է, դիմեցին իր ստէր նախանձախիզ անելու։

Նրա տունը այն կոկիկ տներից մէկն էր, որ իր փոքրիկ ծառայի մէջ բոլանդալում է ընդարձակ բաւականութիւններ։ Նա ամրոցապէս կոթած էր հոմանաւոր ծառերի մէջ։ Կային մի քանի սենեակներ, որ յարմարեցրած էին կեանքի զանազան պահանջներին, բոլորը պարզ, մաքուր, և իրանց պատանեաւոր կարասիներով զարդարված։ Ցան տիրող մանկանական աղմիկը, շրջունքի միջից մի երգ մեղմիկ կերպով եղանակելով, ուրախութիւնս դիմաւորեց նորը։ Կարծես, տիրութիւնը, վիշտը, կեանքի զանազանութիւնները երբէք չէին չօչափել այդ գեղեցիկ արարածի սիրտը. Նա, հայ կիներին յատուկ ամոթխածութեամբ, չը փախեցաւ, չը թաքնվեցաւ անծանոթ տերից. այլ նորոյի կերպով խօսում էր Վարդանի հետ, ծիծաղում էր, կարծես, վաղուցից բարեկամ լինէր։ Բայց որքան նման էր նա Լալային։ Այդ զարմանալի նմանութիւնը մի այնպիսի հոգեվայրերութեամբ պատեցրեց Վարդանին, որ ցանկանում էր զրկել նրան և ասել. «Վերջապէս գտայ քեզ»...

Նախաճաշիկը արդէն պատրաստ էր սեղանի վրա։ Ցանտիկինը լցրեց անագին գաւաթները սուրճով, ծանոթ տերի հետ, և դրեց նրանց իր առաջին։ Իսկ մանկանական աղմիկը դրեց սեղանի վրա այն առաջ ստացած լրագրի թերթը, և ինքնաբաւական ժպտով ցոյց տուեց մի

—Այդ իրաւ է, պատասխանեց Վարդանը,—բայց նեղ դրդելը թողնէին գիւղացու վասնայը իր մեռածում մնար, իմ կարծիքով, նա միշտ ընտրատար կը լինէր։

—Ինչ քրդեր, հարցրեց տանտէրը զարմանալով։

—Այն քրդերը, որ ամեն օր ձեզ կոչտանում են։

—Չէ, քրդերը... պատասխանեց տանտէրը, կարծես դժուարութեամբ յիշելով մոռացված մի բեռի անուն։—Մեր երկրի գարերի պատմութեան մէջ կարդացել եմ շատ բան քրդերի մասին, ճշմարիտ է, նրանք կոչտանում էին և մինչև անգամ կոտրում էին մեր պապերին։ Իսկ այժմ ուր են այդ բարարարները։ Նրանք սպառվեցան, այլ ես չը կամ։ Մի այսպիսի ցեղ չէր կարող դիմանալ քաղաքակրթութեան լոյսին, և այս պատճառով լուծվեցաւ, սպասեցաւ։ Դեռ անցեալ տարու սկզբներում նրանք ընդունեցին մեր կրօնը, սկսեցին ազատել մեր դպրոցներում և հետզհետէ խառնվելով մեզ հետ, անհետացան։

Վարդանը, լսելով այդ խօսքերը, չէր հաւատում իր ականջներին, նրան երևում էր թէ ուզում է ասել. «Ինչպէս դուք չունիք, որ կարդանալիք ձեր աչքով տեսնել, պատասխանեց տան տէրը բարեսիրտ ժպիտով։

Վարդանը ոչինչ չը գտաւ պատասխանելու, նրան էլ այնպէս էր թուում, որ այդ անցքերի վրայից դարեր էին անցել։

(Կը շարունակվի)

—

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՍԵՌԻՆԻ